

УДК 811.163.2'35'373.613=124"189/20"

**ПРОНИКНЕННЯ ЧУЖОЇ ГРАФІКИ
У БОЛГАРСЬКИЙ ДРУКОВАНИЙ ТЕКСТ
(кінець ХХ–початок ХХІ ст.)**

Ольга АЛБУЛ, Ольга СОРОКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра слов'янської філології
e-mail: solha@i.ua*

У статті простежуються випадки вживання чужих вкраплень у болгарський кириличний текст. Звертається увага на активізацію вживання написань оригінальною неболгарською графікою протягом останніх десятиліть, відзначено сфери, в яких поширені такі написання, вказано на ймовірні причини цього явища та його можливі наслідки.

Ключові слова: болгарська мова, запозичення, графіка.

Кожна розвинена літературна мова має свою графіку – систему друкованих та писемних знаків, за допомогою яких передається усне мовлення. Основою графіки є букви (літери), які використовуються на письмі для позначення звуків, їх варіантів чи деяких сполучень. Азбука болгарської мови – так звана *кирилиця* – для болгар є чимось значно більшим, аніж просто система письма, це ознака їх ідентичності, це підтвердження їхньої просвітницької місії у Європі, предмет гордості у минулому й сьогодні.

У різні часи в періоди реформ у болгарській графіці з'являлися, зникали, замінювались окремі графеми. Міжмовні контакти, популяризація освіти, вивчення іноземних мов сприяли проникненню та використанню чужої графіки, яка ставала символом вишуканості, знання, ознакою інтелігентності. Використання графем з інших мов не є новим явищем. Наприклад, з метою полегшення спілкування між спеціалістами медичної галузі та задля мінімізації помилок лікарі та фармацевти послуговуються універсальною термінологією на базі латинської мови і, відповідно, користуються латинською графікою. Письменники часто вводять у свої твори цитати іншими мовами, а часто й іншою графікою – йдеться про відомі крилаті вислови латинською мовою та іншими європейськими чи неєвропейськими літературними мовами.

На початку ХХІ ст. в результаті активних глобальних контактів “чужа” графіка значно розширила сферу використання. У Болгарії вона активно задіяна у публіцистичному стилі, розширився її вжиток у науковому стилі, в офіційно-діловій документації, у мові реклами, у письмовому варіанті розмовного стилю, віртуальна комунікація часто ведеться або англійською мовою, або ж так званою “методівницею” (болг. *методивица*) чи “маймуницю” (болг. *маймуница*, від *маймуна* – мавпа), яка полягає у відтворенні болгарської мови комбінованою графічною системою латинськими літерами, цифрами, смайликами.

Слова, що вживаються у мові-реципієнті у чужій графіці, мовознавці називають варваризмами, іншомовними вкрапленнями, графічно неадаптованими, неасимільованими або трансплантованими іншомовними словами, чи такими, що перебувають на початковому етапі адаптації. Вони стали об'єктом уваги мовознавців Т.Бояджієва, Н.Алексієвої, В.Бонджолової, М.Віденова, а також Л.Кірової, дослідниці спеціальної мови комп'ютерних технологій, яка назвала запозичення слів у їх оригінальній графіці терміном *графічна фосилізація*¹. Ще у 90-х роках ХХ ст. німецький науковець С.Рідель писала про цілком нове явище у тогочасній болгарській пресі² – надмірне використання у тілі друкованих матеріалів запозичень без графічної адаптації, відтворених мовою оригіналу. Це стосувалося переважно слів англійського походження. Використання латинки у болгарській мові настільки активізувалося, що на початку ХХІ ст. у Болгарії навіть була озвучена ідея про заміну кирилиці латиницею. Помітну роль у цьому русі відігравав професор О.Кронштайнер (м. Зальцбург, Австрія) – колишній почесний доктор Великотирновського та Софійського університетів. У низці статей, інтерв'ю, опублікованих в Болгарії та Австрії, він висловлювався за перехід Болгарії на латинську графіку паралельно з кириличною, пропонував замінити кириличну азбуку – “азбуку духовно нижчих рабів, що є символом православ'я та сміття, некультурних людей, які населяють темний європейський схід” через її нижчість – на латинську в газетах та на телебаченні з метою розширення їх можливостей у процесі інтеграції в Європу”³. Ця ідея була гостро негативно сприйнята і болгарською науковою спільнотою, і пересічними громадянами.

Після вступу Болгарії у Європейський союз кирилична азбука була визнана третьою графічною системою Євросоюзу, але це не послабило сильного впливу латинської графіки на болгарську мову у сфері науки, ЗМІ, публіцистики, у мові ділової документації, в інтернет-просторі.

Мета статті – окреслити сфери поширення і вжитку неадаптованої іншомовної лексики у сучасній болгарській мові, визначити ймовірні причини проникнення і функціонування таких вкраплень у сучасній болгарській мові.

Об'єктом статті є графічно неадаптовані лексеми іншомовного походження.

Завдання цієї статті – на основі зібраного матеріалу, ексцерпованого з інтернет видань, показати вплив латинської графіки на сучасну болгарську мову.

На даному етапі спостерігається тенденція до ще активнішого використання латинської графіки у кириличному тексті. Вражає “нашестья” написів латиницею у вивісках магазинів, назвах фірм, магазинів, клубів, у рекламних текстах зберігається оригінальна графіка назв торгових марок та пропонованих товарів. З оригінальною графікою мовиджерела у болгарській мові здебільшого функціонують:

а) запозичена лексика та термінологія, пов'язана зі становленням, поширенням та розвитком комп'ютерної галузі – назви професій, посад, сайтів і програм, пристроїв, команд, мов програмування: Senior Project Manager, Junior Software Engineer, windows 10 download free, attachment, update, copy, DVD, CD-ROM, like, share, on-line, HTML, CSS, JavaScript, Objective-C, Swift, www.veforexroom.com, <http://www.bgukrainistika.com/bg/i/?pName=home>.
Наприклад: Конкретно може да занимават с приложения за Android (предимно с

¹ Кірова Л. Езикът на BG инфо поколението. София, 2010. С.20.

² Ридел С. Неологизмите в езика на българския периодичен печат // Български език, 1995. Кн.4. С. 298.

³ “Случаят” Ото Кронштайнер и кирилицата, българистиката, малките филологии. Велико Търново, 2002. С.16.

програмния език Java), за iPhone/iPad (с програмните езици Objective-C или Swift), за Windows устройства (с езика C#) и други (Интернет);

б) назви компаний, організацій, корпорацій, агенцій: Microsoft, Apple, Beats, Electronics, Apple store, Metaio, FileMaker Inc., Authen Tec, PrimeSense, FingerWorks, Softserve, Arrivals-idi, Eram, Step Computer Academy, Nestlé. Наприклад: *Затова ние създадохме университет SoftServe – корпоративно учебно заведение за подготовка на млади IT-специалисти, а също така професионалното развитие на нашите колеги (Интернет). Големи компании – най-често това са чуждестранни компании като Infragistics, Luxoft, VMware, SAP и български представители като XS Software и Software Group – международни компании с над 100 служители (Интернет);*

в) назви магазинів, супермаркетів, торгових марок, брендів, косметичних засобів: Shana, Warehouse, Oasis, French Connection, Smash!, LIST, Silvan Heach, DiKa, Sale, NEXT, Clarks, Practis, non-stop, Pampers, BILLA, Unicorn Retail, Nuxe, Shiseido, Oriflame, Avon, Vichi, Clarins, Didier, ANAVA. Наприклад: *Благодарение на своя дългогодишен опит, изследователският екип на Vichy е открил нови подходи към ефективната грижа (Интернет). Най-голямата търговска модна група в България Unicorn Retail представи своя шоурум. Магазини BILLA предлагат качество и свежест на максимално изгодна цена (Интернет);*

г) назви готелів, клубів, ресторанів, кафе: McDonald's, Hilton, Subway, Calimera Paradise Beache, Stateside. Наприклад: *Subway и сега имаш възможността, чрез foodpanda да поръчаш Subway за въщи (Интернет);*

д) назви технічних приладів та їх деталей, мобільних додатків, назви соціальних мреж та засобів зв'язку: iPad, iPhone 6S, GSM, SIM, touchscreen, smartphone, viber, WhatsApp, twitter, facebook. skype, e-mail. Наприклад: *Желаете да разработим сайта Ви за мобилен телефон или създадем приложение за iPhone или Android? (Интернет). Повече от 1 милиард души в над 180 държави използват WhatsApp, за да поддържат връзка с приятелите и семейството си, по всяко време и навсякъде (Интернет);*

е) назви автомобілів та їх моделей: Nissan Pulsar, Opel Astra, Hyundai, Dacia. Наприклад: *Още при първите километри на пътя обаче става ясно, че приятно возещият i30 вече не е сред най-младите представители на продуктовата гама Hyundai – пътното поведение е сигурно, но доста индиферентно. Кормилната уредба разполага с три режима на работа – „Normal“, „Comfort“ и „Sport“ – за съжаление общото между тях е почти пълното отсъствие на обратна връзка за контакта на предните колела с пътя (Интернет);*

є) назви запозичених й адаптованих на българському телебаченні конкурсів, шоупрограм: Music idol, Big Brother, VIP Brother, Lord of the shefs, Dancing Stars, X Factor. Наприклад: *Водещ на Lord of the Chefs е Елен Колева. Журито, оціняващо приготвените от участниците ястия, е съставено от трима главни готвачи – Chef Раді Стамболов, Chef Борис Петров, Chef Івайло Петков. Dancing Stars е българска версія на британското шоу „Dancing with the stars“ на BBC Worldwide (Интернет);*

ж) назви банків, фінансових операцій, карток: First Investment Bank, Visa, Eurobank Bulgaria AD, Allianz Bank Bulgaria, EasyPay, MoneyGram, Western Union, MasterCard, Maestro, payWave, Western Union. Наприклад: *Плащайте с карта Visa от Fibank и купете уреди Philips с до 40% отстъпка. Промоционалните условия са валидни за новоиздадена основна и/или допълнителна револвираща кредитна карта, без Diners Club Prive, които са заявени в периода 01.01.2017 г. – 31.03.2017 г. (Интернет);*

з) назви журналів, газет: Wine Spectator, The New York Times, The Guardian, The Wall Street Journal, Daily Mail. Наприклад: *Това лято Daily Mail розкри дълго пазената новина коя е любимата на Даниъл Радклиф – 22-годишната Розан Кокър, дъщеря на известен британски художник и декоратор, работил заедно с нея по последните три части на поредицата за Хари Потър (Интернет);*

и) власні імена відомих людей: Scooter Braun, Justin Bieber, Scarlett Johansson. Наприклад: *Justin Bieber е имал нужда от медицинска помощ зад кулисите на лондонския си концерт, след като е получил припадък на сцената вчера, информира WENN (Интернет).*

Як видно з наведеного матеріалу, це явище доволі поширене у ЗМІ і в Інтернет-просторі, де латинська графіка домінує у написанні назв комп'ютерних термінів та ключових слів, необхідних у віртуальній комунікації, та й у системі Інтернет загалом.

Ці іншомовні вкраплення – результат швидкого, миттєвого надходження слів у мову, їх імпортери (ті, що володіють мовою-джерелом) навіть не роблять спроби транслітерувати їх, тому записують просто англійською, тобто латинським шрифтом. Поява таких вкраплень пояснюється також тим, що їхні автори або недостатньо добре володіють мовою джерелом, або з інших причин не можуть відтворити потрібне іншомовне слово. Особливо велика кількість таких вкраплень спостерігається на сайтах компаній, часто ІТ-компаній, у котрих спілкування ведеться англійською мовою, а отже, багато термінів не має відповідників, тому для працівників легше і зручніше написати англійською, аніж придумувати болгарський відповідник. До того ж, для назв сайтів використовується лише латинська графіка.

Власники торговельних закладів зацікавлені у збереженні оригінальної графіки в назвах відомих фірм і брендів, бо, на їхню думку, така назва сама є рекламою. Це, звичайно, має сенс, однак відомо чимало випадків, коли у текстах прижилися назви, відтворені кирилицею, і це ніяк не вплинуло на їх “впізнаваність”, наприклад, *Джи Ес ЕМ/джисесем* та ін.

У мові преси, реклами, в інтернет-просторі часто вживаються

а) сполучення, перший компонент яких пишеться латиницею – *US президент, US посланик, Unplugged версія, BG наблюдатели, Sim карта, GSM оператор, VIP парти, SIM карта, front-end и back-end технологии, Linux администрация, Back-end разработчик* та ін.;

б) графічно неадаптовані, але морфологічно освоєні неологізми-запозичення: *CD-то, DJ-ят, e-mail-и, и e-mail-ове, GSM-и, patch-ове, manager-ите, plug-in-и, e-mail-и, sms-че, back-end-ът*. На думку вчених, це створює ще більший хаос у мові⁴;

в) у деяких слов'янських національних версіях латиниці для позначення певних звуків уживаються літери з різними надрядковими знаками. Болгарські журналісти використовують у своїх текстах назви цими мовами, а діакритичних знаків не зберігають. Через це при прочитанні латиницею звучання слова буде суттєво відрізнитися від оригінального. Як приклад – цитата зі статті про Прагу, в якій назви географічних об'єктів передані то латиницею, то кирилицею: *“Това са Stare Mesto, еврейският квартал Jozefov, Nove Mesto, Mala Strana, Hradcany и Вишеград, разположени от двете страни на река Влтава”* (“168 часа”, 17–23 август 2001 г.). У назві *Hradcany* с замість чеського **č** (**ч**) спотворює звучання слова. Транскрибування (*Храдчани*) точніше відтворює оригінальне звучання цієї назви чеською мовою;

⁴ Железарова Р. Как идват заемките от английски в славянските езици // Littera Scripta Manet : сб. в чест на 65-годишнината на проф. Васила Радева. София, 2005. С.643.

г) окремі літери з національних версій кирилиці, наприклад ё, популяризовані мережею російських гастрономів “Берёзка”;

д) вкраплення окремих літер чужої графіки для посилення ефекту оригінальності. Це доволі активна модна тенденція у рекламі, в інтернеті, у кіноіндустрії, зокрема у назвах фільмів: *Революция Z*, *Секс, лъжи и наркотици*, передачі: *Cool-т*, *Знаменитостите в “COOL...т”* - тази пролет по bTV, у віртуальному просторі: *Иван*, *Димитров*.

Активне використання чужої графіки у одній зі своїх статей, пов'язаних з дослідженням торгових та рекламних написів на софійських вулицях, зафіксував болгарський соціолінгвіст М.Віденов, який рішуче засуджує прояви “неправильно зрозумілої європеїзації”, а саме написання болгарських рекламних текстів, призначених для болгар, латинкою⁵. Водночас досліджуваний матеріал та сучасна мовна ситуація свідчать про те, що латинська графіка стала “рідною” для тих, хто спілкується у скайпі, фейсбуку, по емейлу чи вайберу.

Досліджуваний матеріал доводить, що сучасні графічно неадаптовані запозичення є не стільки початковим етапом адаптації іншомовного слова, скільки результатом глобалізації та європейської інтеграції, а також яскравим проявом тенденції до інтернаціоналізації на графічному рівні, як слушно зауважили Т.Бояджієв⁶ та К.Гутшмідт⁷.

Не можна не зважати на те, що латинська графіка вже почала проникати і в “канонічні”, кодифікаторські джерела. Пояснюючи правопис складних слів у передмові до словника “Речник слято полуслято и разделно писане за 21 век” Вл. Мурдаров наводить кілька прикладів словосполучень, у котрих пояснюючим компонентом є аббревіатури, написані латинською графікою: DJ парти, SMS оператор, HIV вирус, MTV поколение, NATO генерал, PR агенция, PS мрежа, PVC дограма, SIM карта, US президент, VIP гости, WAP достъп⁸. В “Офіційному орфографічному словнику”, виданому БАН у 2012 р., зафіксовані деякі широко відомі власні назви з інших мов, передані оригінальною графікою, наприклад: *Yahoo* и *Microsoft* отново се намират в преговори; *Компанията You Tube* е основана от трима бивши служители на *Pay Pal*; *Facebook* ви мога да се свързвате с хората в живота ви⁹.

Як висновок: результати процесів, зумовлених запозиченням великої кількості іншомовної лексики та дією тенденції до інтернаціоналізації, проявляються не лише у фонетиці, лексиці, словотворі чи синтаксисі – вони доволі чітко простежуються й у графіці сучасної болгарської літературної мови. Причини цього явища – глобалізаційні процеси, посилення впливу англійської мови у світі, її престижність, велика кількість нових іншомовних слів, що потрапили у мову за дуже короткий час і використовувались значною кількістю людей з метою освоєння нових комп'ютерних технологій, економічних реалій, культурних явищ, популяризації наукових відкриттів та технічних і технологічних новинок. Важливими факторами є також мода на чуже, мовний снобізм та ін.

⁵ Віденов М. Социолінгвистика и комуникация или размисли на социолінгвиста, породени от надписите по софійските улици // Проблеми на социолінгвистиката. Т.4. Софія, 1995. С.10.

⁶ Бояджієв Т. Националният език в условията на чуждоезиковото влияние и глобализация // Националният език в условията на чужди влияния и глобализация. Научна конференция, посветена на 125-годишнината от рождението на акад. Стефан Младенов (Софія, 28-29 юни 2005). Доклади. Софія, 2006. С.63.

⁷ Гутшмідт К. Тенденция интернационализации в современных славянских литературных языках – отражения поверхностные и глубинные // Internacionalizacija v súčasnych slovanských jazykoch: za a proti. 1999. С.10.

⁸ Мурдаров Вл. Речник на слятото, полуслятото и разделното писане за 21 век. Софія, 1999. С.12.

⁹ Официален правописен речник на българския език / Владко Мурдаров и авт. колектив. Софія, 2012. С.35.

Час покаже, збережуть такі варваризми свій первісний вигляд чи піддадуться процесу болгаризації. Беззаперечним залишається факт, що одним із результатів глобалізаційних процесів на графічному рівні є певне часткове узаконення латинської графіки, включення її у мовні процеси, надання їй певної ролі та прав у сучасній болгарській мові.

**PERVASION OF FOREIGN GRAPHICS
INTO BULGARIAN PRINTED TEXT
(the end of 20th–the beginning of 21st century)**

Olga ALBUL, Olga SOROKA

*The Ivan Franko National University in Lviv,
Universytetska str., 1, 79000 Lviv, Ukraine
The Department of Slavic Philology,
e-mail: solha@i.ua*

The article traces the cases of using foreign disseminations in Bulgarian Cyrillic text. Attention is drawn to the revitalization of using the original non-Bulgarian graphics spelling in recent decades; the spheres where such spelling is common are noted; the likely causes of this phenomenon and its possible consequences are indicated.

Key words: Bulgarian, foreign words, graphics.

**ПРОНИКНОВЕНИЕ ЧУЖОЙ ГРАФИКИ
В БОЛГАРСКИЙ ПЕЧАТНЫЙ ТЕКСТ
(конец XX–начало XXI в.)**

Ольга АЛБУЛ, Ольга СОРОКА

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000
Кафедра славянской филологии
e-mail: solha@i.ua*

В статье прослеживаются случаи употребления чужих вкраплений в болгарский кириллический текст. Обращается внимание на активизацию употребления написаний на оригинальной неболгарской графике в последние десятилетия, отмечены сферы, в которых распространены такие написания, указаны причины этого явления и его возможные последствия.

Ключевые слова: болгарский язык, иностранные слова, графика.

Стаття надійшла до редколегії 17.10.16
Прийнята до друку 10.11.16